

ოთარ ნიკოლეიშვილი

ერთი ზრანბული წყარო ქუთაისის შესახებ

ქუთაისის ყოველთვის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი თუ კულტურულ-საგანმანათლებლო ადგილი ეჭირა საქართველოს ისტორიაში. სწორედ ამით იყო განპირობებული ის ფაქტი, რომ არაერთ გამოჩენილ უცხოელს უმოგზაურია ჩვენს ქალაქში და ძალზე ფასეული ჩანაწერებიც დაუტოვებია აქ მიღებულ შთაბეჭდილებებთან დაკავშირებით. ერთ-ერთი ასეთი ცნობილი პიროვნება იყო ფრანგი დიპლომატი, ორიენტალისტი, სამოგზაურო ჟანრის ნაშრომთა ავტორი, ფილანტროპისტი და ლიტერატურის კრიტიკოსი გრაფი მარი-ეუჟენ მელქიორ დე ვოგი (1848-1910). იგი 1875-1882 წლებში სანკტ-პეტერბურგში მსახურობდა საფრანგეთის საელჩოს მდივნად. აღნიშნულ პერიოდში მან რუსეთის იმპერიის სხვადასხვა მხარეში, მათ შორის კავკასიისა და ჩვენს ქვეყანაშიც, იმოგზაურა.

დიპლომატიური კარიერის დასრულების შემდეგ, 1888 წელს, მარი-ეუჟენ მელქიორ დე ვოგი საფრანგეთის აკადემიის წევრი გახდა. თავის კალამს სამოგზაურო ჟანრის ბევრი ნაშრომი ეკუთვნის, რომლებშიც მის მოგზაურობასთან დაკავშირებული შთაბეჭდილებებია გადმოცემული. მათგან ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ნაწარმოებს წარმოადგენს “კავკასიაში“. ეს არის პირველი ნაწილი წიგნისა “მეფე და მისი ხალხი, ანუ სოციალური ცხოვრება რუსეთში“, რომელიც 1891 წელს გამოიცა ნიუ-იორკში. ხსენებული წიგნისადმი ქართველი მკითხველის ინტერესს არსებითად განაპირობებს ის ფაქტი, რომ მასში ბევრი საინტერესო ინფორმაციაა მოცემული XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ისტორიის, კულტურის, ტრადიციებისა და მოსახლეობის სოციალური ყოფის შესახებ.

კავკასიაში ექვსი კვირის განმავლობაში ყოფნის პერიოდში მარი-ეუჟენ მელქიორ დე ვოგს ჩვენი ქვეყნის ბევრი ქალაქი და კუთხე მოუწახლულებია; მათ შორის, თბილისი, საქართველოს მთიანეთი, იმერეთისა და სამეგრელოს რეგიონები და სხვა. წინამდებარე ნაშრომში ამჯერად ყურადღება გვინდა ხსენებული წიგნის იმ მონაკვეთზე გავამახვილოთ, რომელიც ქუთაისს ეხება. როგორც ხსენებული ეპიზოდიდან ნათლად ჩანს, ქუთაისს ფრანგ დიპლომატზე იმდენად დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია და აქაურების მიმართ ისეთი პატივისცემითა და სიყვარულით განმსჭვალულა, რომ ყველაფერ ამას მეტად აღმატებული ეპითეტებით იხსენიებს. მაგალითად:

“სხვა სამყარო – ამქვეყნიური სამოთხე! მე ჩამოვედი ქუთაისში და ავუყევი რიონის, უძველესი ფაზისის, ნაპირს; ნაპირს იმ მდინარისას, რომელშიც ცხვრის ტყავს დებდნენ ოქროს მისაღებად... ქუთაისი იმერეთის სამეფოს დედაქალაქი გახლდათ. იგი ამჟამად, თავისი დატვირთვით,

ქვეყნის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან, კავკასიაში კი ყველაზე თვალწარმტაც ქალაქს წარმოადგენს...

ყვავილნარის ფონზე ადამიანები ღმერთებს და ქალღმერთებს გვანან. აქ მათ შენარჩუნებული აქვთ ყველა ის სრულყოფილება და კეთილშობილება, რასაც სხვაგან ვეღარ ნახავთ. სილამაზე აქ გამონაკლისს არ წარმოადგენს, არამედ ჩვეულებრივ ნორმას. უბრალო ქვის მუშაც კი იუპიტერის ჩამომავალ უძველეს პრინცს მოგაგონებთ... ქართველთაგან უმეტესობას ქერა თმები, ლურჯი თვალები, არწივისებური ცხვირი და სწორი შუბლი აქვს. სიტყვები ვერ აღწერს მათი სილამაზის ცეცხლსა და ღირსების გრძობას, თუნდაც ძონძებში იყვნენ გახვეულნი. კვირაობით ქუთაისის სახალხო ბაღში ლამაზად ჩაცმული საზოგადოება იყრის თავს, რომლებიც მოძრავი ქანდაკებებით მიმოდიან და რომელთა ყურებითაც არასოდეს დავიღლები“ (მ. ვოგი, 1891: 130-131).

აღსანიშნავია, რომ ქუთაისისადმი მარი-ეუჟენ მელქიორ დე ვოგის ამგვარი დამოკიდებულება მხოლოდ ქალაქში იმჟამად არსებული სიტუაციით არ იყო განპირობებული და ფრანგი დიპლომატი მის უდიდეს ისტორიულ წარსულზეც ამახვილებს ყურადღებას. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ფრანგი მოგზაურის ვიზიტის დროს ბაგრატიის ტაძრისგან შემორჩენილი ნანგრევებიც კი სავალალო მდგომარეობაში იმყოფებოდა, მის ნახვას მასში ისეთივე აღფრთოვანება გამოუწვევია, როგორც გელათის მონასტრისას. ყოველივე ზემოთქმულის დასტურად, მოვიყვან შესაბამის ადგილს წიგნიდან:

“როგორ შეგვიძლია ჩვენ ამ ქვეყნის მაღალ ინტელექტუალურ და კულტურულ წარსულში შევიტანოთ ეჭვი, როდესაც ვუყურებთ ნანგრევებს დიდებული კათედრალისა, რომელიც მეცხრე საუკუნეში იქნა აგებული? ეს ძეგლი შეგვიძლია ქრისტიანული დასავლეთის ნებისმიერ სალოცავს შევადაროთ...”

მე ასევე მოვინახულე გელათის მონასტერი, რომელიც ოცდახუთი ვერსითაა დაცილებული ქუთაისს. იგი მთელი ქვეყნისთვის სათაყვანებელი ძეგლია, რომელთანაც ბევრი რამ არის დაკავშირებული. გელათი მეთორმეტე საუკუნეში იქნა აგებული დავით მეფის მიერ და ბევრ რამეს ინახავს საქართველოს ისტორიისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანს, მათ შორის ფრესკებს... როგორც ამბობენ, მათზე გამოსახული თამარ დედოფლის, დავით აღმაშენებლისა და მეფეთ-მეფე ბაგრატის სახეები ავთენტური უნდა იყოს“ (მ. ვოგი, 1891: 136, 138).

მიუხედავად ფრანგი დიპლომატის მიერ ცალკეულ შემთხვევებში დაშვებული უზუსტობებისა, არ შეგვცდებით, თუ ვიტყვით, რომ ავტორის მიერ გაკეთებულ ამ და ანალოგიურ შეფასებებში გადაჭარბებული და მცდარი არაფერია. ამ აზრს კიდევ უფრო ამყარებს ის გარემოება, რომ საქართველოს სხვა ქალაქებსა და კუთხეებზე საუბრის დროს ავტორი არც ნაკლოვანებებზე ხუჭავს თვალს და ხაზგასმით მიუთითებს მათზე. ნათქვამის დასტურად დავიმოწმებ წიგნის იმ ეპიზოდს, რომელშიც თბილისსა და იქ არსებულ სიტუაციაზეა საუბარი:

“თბილისში მცხოვრები ასი ათასი მოსახლიდან ქართველი ოცდაორ,

ხოლო სომეხი ოცდაჩვიდმეტ პროცენტს შეადგენს. ქალაქში ქართველები უმცირესობას წარმოადგენენ და ისინი ძირითადად სოფლის მეურნეობას ეწევიან, რადგან ვაჭრობაში გაუწაფავები არიან... თითქმის ყველა წარმოჩენილი ადამიანი ქვეყანაში ქართველია. ისინი ძალიან ამაყოფენ თავიანთი სისხლით. ამიტომ ყველა ქართველი, მათ შორის ისინიც, ვისი ყოფითი მდგომარეობაც ძალზე დაბალია, ხშირად თავადის ტიტულს ატარებს... მიუხედავად იმისა, რომ ეს არისტოკრატია რუსულ არმიაში მსახურობს, მაინც სულ იმაზე საუბრობს, თუ როგორ შეიცვალა წარსული დიდება, როდესაც ისინი იყვნენ ქვეყნის ბატონ-პატრონები და ცდილობენ შეინარჩუნონ უსაქმურობისა და ფუფუნების ძველი ტრადიციები, მაგრამ ჩვენს რეინის ეპოქაში ეს ძალზე ძნელია...

ქართული არისტოკრატისგან განსხვავებით, სომეხები ძალიან გონებაგამჭრიახები არიან ყველანაირ ბიზნესში და შეადგენენ, რასაც ჩვენ ვეძახით, საშუალო კლასს; როგორც ანდაზა ამბობს, ერთი სომეხი ორ ებრაელს უდრის... თბილისში მათ ნებისმიერი პროფესიისას ნახავთ – მაღაზიის გამყიდველიდან დაწყებული, ბანკის დირექტორით დამთავრებული. კაპიტალი მათ ხელშია კონცენტრირებული“ (მ. ვოგი, 1891; 116-120).

საბოლოოდ, დასკვნის სახით, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ მარი-ეუჟენ მელქიორ დე ვოგის ზემოთ ნახსენები ნაშრომი, მასში არსებული მცირე უზუსტობათა მიუხედავად, ნამდვილად წარმოადგენს მკვლევართათვის უთუოდ საინტერესო წერილობით წყაროს ქუთაისისა და ზოგადად საქართველოს ისტორიის შესასწავლად.

damowmebuli literatura

Vogüé M-E-M, 1891 _ Vogüé M-E-M, *The Tsar and his People: or, Social Life in Russia*, New York, 1891.

R. Wilbraham, 1839 _ R. Wilbraham, *Travels in the Trans-Caucasian Provinces of Russia, and along the southern shore of the lakes of Van and Urumiah, in the autumn and winter of 1837*, London, 1839.

OTAR NIKOLEISHVILI**ONE FRENCH SOURCE ABOUT KUTAISI**

Among the many famous foreign travelers visited Kutaisi and the whole Georgia in the XIX century, we should undoubtedly mention French diplomat, orientalist, travel writer, archaeologist, philanthropist and literary critic Vicomte Marie-Eugène-Melchior de Vogüé (1848-1910). In 1875-1882 he worked as a secretary at the French embassy in Saint Petersburg. During this period, he traveled around the Russian Empire, including our country. In 1882 Marie-Eugène-Melchior de Vogüé quit his diplomatic career. After that in 1888, he became a member of French Academy. He had many books and works about his traveling impressions and experiences. One of the most important works of Marie-Eugène-Melchior de Vogüé is "Through the Caucasus". It is one of the parts of the book called "The Tsar and his People: or, Social Life in Russia", which was published in 1891 in New York. Our interest in this book mainly was evoked by the fact that it contains much interesting information about Georgian history, culture, traditions and social life of the population in the second half of the XIX century.

Conclusively, it will not be an exaggeration if we say that Marie-Eugène-Melchior de Vogüé's above-mentioned work, despite certain inaccuracies, should be considered as a significant material for researchers studying the events of Tbilisi and Georgia generally of that period.